

JACQUES ISIDORE ETCHEVERRY UNANUE (1921-XII-16) – (2006-III-22)

ETXEKOAK ETA HAURTZAROA

Jacques Isidore Etcheverry Unanue Lapurdiko Donibane Lohizunen sortu zen, 1921-eko abenduaren 16an; aita Jean Baptiste Etcheverry Bidartetik zetorren eta ama Dominika Unanue, berriz, Gipuzkoa, andoaindarra, beste gipuzkoar gazte asko bezala lapurtar lagunarekin Donibanen ezkondua. Bost seme eta bi alaba izan zituen Etcheverry Unanue familiak eta Jakes, bigarren semea izan zen, baina badakigu 2008ko martxoaren 22an hil zaigula gure laguna Baionako ospitalean eta gero haurride-adiskidek Donibaneko elizan egin dizkiogula ehortzetak martxoaren 26an.

Nola bera joan baino lehen zenduak baitziren bi burasoak eta hiru anaia, orain gelditzen zaizkigu anaia gazteena, Ernest Etcheverry, Senperen dagoena, eta bi arrebak, Aline Etcheverry, Iturria batekin Donibanen berean familiatua, eta Marguerite Etcheverry, ezkongabea eta 7 haurridetarik gazteena.

Xehetasun hauek oro Etcheverry bi ahizpen ganik ditudala bildu, ez dut erraite beharrik, nahiz Donibane Lohizune eta Hazparne eta Bidaxune eta Peirohade, Lapurdiko itsas bazterreraino, 1914-ko gerla aitzin elkarretarik hurbildu behar zituen trenbideari uko egina zioten, «Gerla Handi» hura irabazi omen zuten gure buruzagiek, Jakesek eta nihonek gaztedanik aski ongi elkar ezagutu genuen, gaztaroko urteetan.

GAZTAROA SORTERRIAN

Ustegabeko bigarren mundu gerlaren bezperetan, Lapurdi leihorreko donibandar eta barnealdeko hazpandar mutil gazte askok bat egiten zuten alabaina, elkarretarik biderditan, Uztaritzeko gaintto batean eraiki berria zen San Frantzex Xabierreko seminarioan. Jakizue bada hango hazpandar buruzagi eta hain gizon ona zen Garat kalonjea lauzkatzen zuten hogeitaz apez irakasle ezberdinen artean, ikasle bakoitzak hauta zezakeela bere gogoko zuen gidaria. Nahiz ez zuten oraino funts handirik gutarteko eztabaidetarik, gure ustez elkarren bete baitziren, bai kiroletan, bai elizkizunetan, bai politikan, Etcheverry, Diharce, Mourguy, Solaberrieta donibandarrak eta Carçabal, Challet, Charritton, Duhour, hazpandarrak.

Laster ordea, hots 1936eko udaminetik hara, Lapurdi aldetik beretik ozen genituen Irun eta mugaldeko gerla hotsak eta ondorioz gure irakasleen artean sendi genituen su horrek piztu alderdikeriak. Ez zituzten alabaina aburu berak, Uztaritzeko buruzagi ohi Clément Mathieu apezpikuaren ildotik zebiltzan Pierre Lafitte eta Etienne Salaberry gure irakaslek eta bestalde *Le Figaro* edo *Je suis partout* egunero hartzen zuten Bis-

ikastola liburutegia

LAPURDI

ITSAS-HEGIA

5

quey eta Dourisboure apezek edo hauen kideko *Eskualduna* astekariaren Ybarnegaray-zale amorratuek.

Baina Espainiako gerla bururatu orduko, hasi zen Frantziakoa eta orduan gure irakasle zenbait ikusi genituen, berek nahi ala ez, gerlari bihurtzen. Eta, harrigarriago oraino, aste guti barne, Hegoaldeko ihesliarren ondotik Iparraldeko euskaldunek ikusi genituen Belgikako, Frantziako gudaoste «ezingaraituen!» hondakin herrestak gure mendietaraino heltzen, Alemanak Hendaian sartu aitzin, Donibane Lohizuneko portutik Londresera urruntzeko gisan, poloniarren azken itsasontziakin.

Gogoratzen zait, hain zuzen, Jakesek eta nihonek eta Uztaritzeko lagunak, baxilergoako bigarren mailaren probak Baionako lizeoan gainditu genituela, Pétain marrexal zaharrak Hitler garhaileari menia eskatu zion egunetan eta de Gaulle jeneral ezezagun gaztea jazarri zitzaion 1940eko ekainaren 18an.

Dena dela, Uztaritzeko seminariotik lekora eta ondoko udazkenean berean, gutarteko ikaskide anitzen bideak elkarretarik urrundu ziren:lagun gehienak Baionako Seminario Nagusira sartu ginen, bi urtez Filosofia ikasketak egiteko, nahiz gure bizitegiaren erdian soldadu alemanak bizikide izan. Jakes Etcheverry aldiz irakaslegoari lotu zitzaion berehala Donibane Lohizuneko Santa Maria ikastegian.

1943ko abuztuan ordea, adineko herritar zenbait bezala, gure laguna ere Bordeleko alderat deitua izan zen, sei zazpi hilabetez, Akitaniako «maquisards» edo *sasipetarren aurka*, baina armarik gabe, burdinbideen zaintzeko. Eta gero, Frantziako gerla bururatu artean, sorterriko irakaslegoara itzuli zen.

Bizkitartean, Amerikanoek eta Errusoen amore emanerazi zitelarik Alemani eta Japoniarrei, hots 1945eko udamanean, Frantzesek uste izan zuten berreskuratuko zutela, Asian edo Afrikan galdua zuten inperioa, eta de Gaulle jeneralak dei egin zion Frantziako gazteriarri sail berri horri lot zedin. Badakigu nola galdu den azkenean, eta zenbat odol isuririk, Indotxinan lehenik, gero Afrika Iparralde ta Mendebaldean, de Gaulle jeneralaren eta bere lagunak ametsa.

Baina sasoi hartan Jacques Etcheverryk ere etxetik urrundu nahi izan zuen eta Bordelen, Anguleman, Ipar Afrikako Oranen gaindi ibili zen, sei hilabetez soldaduzka bete arte eta gero, 1946etik 1948ko ikasturterarte San Bernateko salletarren ikastegian Baionan zeraman irakaslegoa utzirik, Iparraldeko gazte anitzek bezala, hartu zuen Pariseko trenbidea.

PARISEKO URTEAK (1948-1962)

Gure adiskide lapurtarrak bere 26-27 urteekin, Sorbonara buruz jo zuen lehenik, filosofiako, psikologiako eta soziologiako azterketen prestatzeko xedetan eta 1955ean lizentzia horiek ardietsi zituen.

Baina nihonek ere, bizpalau urte geroago, Baionako Seminariotik landa, Erroman teologia puska bat eginik, eta Hazpamen eta Maulen irakaslegoa apur bat dastaturik, Pierre Narbaitz kalonjearen eskaintza bati esker, Jakesek nik baino lehen hartua zuen bide bera egin nuen. Horra nola 1953eko ikasturtean Sorbona barneko eta auzoko geletan ala liburutegietan nentzen ni ere. Jakesek bezala, filosofia, psikologia edo soziologia irakasle bertsuak entzun nituen eta azterketak ere araberakoak iragan.

Orduz geroz bada, ene Euskal herriko herritar gazte ala zahar askorekin ezagutzak egin ditugu, ene bizibide luzean, hiru bider bederen, bi urteko egonaldiak eginik bainago Parisen, zergatik ez aitor ordea Jakesek eta nik ez dugula behinere han elkar topatu? – Egia da ez garela orain hemen Piarresen itzulunguruez behar ari, Jakesen ibilaldiez baizik.

Badakigu menturaz anitzek Pariseko erdi erdian, eta Matignoneko harresien bestaldean aurkitzen dela, egundainotik Asiako misiolari euskaldunen aterpe izana dela, eta gaurregun oraino aita Etxarren Irulegiko semea horko buruzagia dela. «*Missions Etrangères de Paris*» deitu etxe famatuan ibilia zen Jakes Etcheverry eta eza-gutu zuen han berean *aita Chabagno*, Albert Chabagno gure ikaskide ohiaren osaba misionesta eta haren inguramenean zebiltzan Pariseko euskaltzale eta euskal ikasle asko aurkitu zuen.

Erran behar dut bestalde, aita Piarres Lafitte gure ezinahantzizko irakasle zenaren gutundegi osoa, Piarres Andiazabal kalonjeak ximenki zaindu duena gaur arte, digitalizatu berri duelarik Euskaltzaindiak, eskuratu dugula 1951eko martxoaren 21 ean, Baionako *Herria* astekariaren Zuzendariari, hots, Pierre Lafitte jaunari berari, Jacques Lafitte karrikako bulegora igorri zion 4 orrialdeko gutuna, I. Etcheberryk sinatua, Piarre V.eko Quatrefages karrikako 4.eko bulegoan.

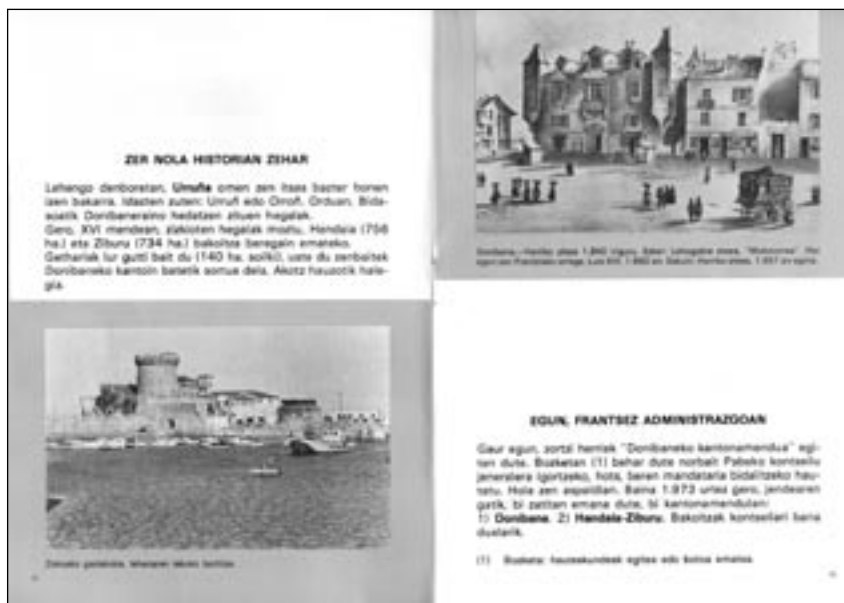
1951ko gutun mamitsu horrek ordea argi bat piztu du ene memorian: Piarres Lafittek oraino, lehen bezala gaur ere, Lukianos deitu grekozko idazle zorrotzaren «bizilagun izanik, hilak direnen arteko elkarrizketari berriz lotu behar bagenu bezala,» erran nezake menturaz *Galdegaia* orduan frantzesez «*le Terme Requis*» gure gramatikari maite zenak deitzen zuena, ez ote genuen hori baizik eskas, Jakesek eta Piarresek, aita Lafitten bi ikaskide ohiek, Pariseko karriketean elkar hatzemaiteko?

Bospasei urte barne Pariseko Hiriburuan sartu ginen bi lagunek, bi mundu ezberdinetan erortzeko zortea izan genuen alabaina, batek ez besteak ez genuen sorteria ukatu eta gure irakaslek gaztaroan, grekoz, latinez, ala euskaraz erakatsi filosofiaren ondorioak ateratzen saiatu ginen: hau da «*Primum vivere deinde philosophare*», Bizi doia lehen, Filosofoa ondotik, latinetik ikasia, Bécas Ainhoar apez bertsolariak hain polliki itzulia Martin Koxeren kantuan:

Martin Koxek ez ditu eskolak kurrirtu;
Hala ere badaki zer den apetirtu;
Haren filosofiak hiru punttu dittu:
Ongi jan, ongi edan, ase-ta geldirtu.

Gaur konturatzen naiz, Jakes adiskidea filosofia horrek berak, bere 1951eko gutun hartan erraiten diolarik bere irakasle maite ohiari, nola bere ixtudiant lagunekin konturatu diren, bazter guztietarik Pariseratzen diren ixtudiantak, *biriketako gaitzak* jotzen dituela, adin bereko beste gazte mota guztiak baino gehiago; hor daude zenbakiak lekuko. Gaitz berak jotzen ditu berdin Euskal Herrietako ixtudiantek. *Herria* astekariak jakinen du beraz «Euskal Ixtudianten elkarte berezia» sortu behar litekeela.

Bestalde Arcachonen eginen da, ondoko hilabetetan, Frantzia guziko ixtudianten «Mutuelaren Biltzar Nagusia», gero Legebiltzarrak klase apaletako seme-alaben eskolatzeko dirulaguntzak aitzina ditzan. Horra beraz nolaz eta zertako Jakes Etcheverry bilakatu zen *Mutuelle Nationale des Etudiants de France, M.N.F.* Erakunde garrantzitsuaren «Buru orde» 1952 an, eta «Burulehen» gero, 1955.arte.

Sail beretik Parise Hiriko Gazteriaren eta Kirolarien Zuzendaritzaren Aholkulari izendatu zuten orduan Jakes Etcheverry eta, nahiz bazuen bestalde Frantziako hiri nagusian, Euskal Herriaz edo Euskarazko ikastaldiez zer egin, 1962 ko abenduan hartu zuen bizkitartean, Euskal Herrira itzultzeko xedea.

BAIONAKO LANTEGIAK (1962-1993)

Baionara itzuli orduko aurkitu zuen Komertzio Ganberan bere lantegia, etxe horretako aldizkariaren arduradun bezala eta, 7 urtez, hau da 1962tik 1969ko abendu arte, hilero agertarazi zuen *Activités en Pays Basque* deitu frantsezko aldizkaria. So bat eginez geroz konturatzen gara urte haietan susperraldi bat gaitza egin zuela Lapurdi leihorraldeko ekonomiak; orduantxe baitira estrenatzen Biarritze Parmako aireportua eta inguruko lantegiak.

Komunikazio gizon gisa, altxatu berri diren mugaren bi aldeetako *Irrati Telebis-tetan* parte hartzen du gure lagunak eta entzun daitezke Jakes Etcheverryren *euskarazko kronikak* eta *Herria*, *Gure Herria* edo *Basque Eclair* elebidun egunkarian zabaltzen dira gure adiskidearen *euskarazko artikulua*.

1965eko azaroaren 24ean, Euskaltzaindia ohartu baita badukeela Etcheverry bezalako lankide suhar baten laguntzaren beharra, eskaintzen dio berari urgazleen zerrendan sartzea. Ez baita geroztik karguaren gatik loakartzekoa.

1968ko maiatzaren kariatara, Frantziako irakaskuntzaren legeak ere apur bat malgutzera doazelakoan naski, *Baionako Erakustokian* euskarazko ikasgaiak eskaintzen

hasia den Pariseko euskal irakasle ohiak, hasiko ditu *Baionako Lizeoan*, Frantziako Administrazioak ordaindurik, Euskal Eskolak batxilergoaraino emanen dituen Iparraldeko lehen euskal ikasgaiak.

Lan bera egingen du Jakesek «*Villa Pia*» deitzen den, Baionako *Lizeo pribatuan*, eta arratsez errepikatuko, ikasle helduentzat Erakustokian. Etxe honetako liburutegian utzi ditu azkenean bere paper eta liburu guztiak irakaskuntzatik erretiratzean 1987an.

Bainan geroztik, Harambillet deitzen den Baionako Zaharretxean sartuz geroz 1993an, ez du igande bat huts egin Donibane Lohizuneko haurrideen eta iloben etxeko itzulia egin gabe.

Ikus arte Jakes! eta hire argazkirik ez baitiguk nahi izan gure lerro hauen airestatzeko gisan, haizu izanen ahal zaiok hire aspaldiko adiskide Jose Luis Lizundiari Donostiako Gordailu editoreak, lehen Euskal Herri osoko ikastolentzat prestatu zuen esku liburu sortari edekitzea hirekin egin zuen 5. liburuari, *Lapurdi Itsas-hegia*-ren itxura!

Donostian 2009ko otsailaren 27an

Piarres Xarriton Zabaltzagarai